

Здається, що наведене вище повною мірою відноситься й до правової культури. Представляється, що в основі знань про право лежить відповідна інформація, обсяг і рівень якої визначають такі розуміння правових установлень і формують відповідну позицію особи щодо свідомого виконання їхніх вимог. Обсяг і якість правового й іншого видів інформації в значній мірі визначають і діяльність індивіда, пов'язану з реалізацією й захистом відповідних прав, свобод і обов'язків. З урахуванням цього представляється можливим визначити правову культуру як особливий вид соціальної інформації, що створюється й накопичується в суспільстві й у свідомості окремого індивіда й об'єктивізується у формуванні відповідних ціннісних орієнтирів і відповідної діяльності, спрямованої на реалізацію діючих правових установлень.

Таким чином, вплив правової культури, що гарантує забезпечення й охорону прав і свобод особи, і направлений на належну реалізацію її обов'язків стосовно суспільства й держави, тісно пов'язаний з дією ще однієї важливої гарантії, що забезпечує правові можливості дій і поведження індивіда в його взаєминах з державою, його органами й посадовими особами. Мова йде про право на інформацію, що, на наш погляд, має самостійне значення для реалізації правового статусу індивіда.

Будучи тісно пов'язаними між собою, правова культура та право на інформацію виступають найважливішими гарантіями забезпечення прав і свобод громадян в їх відносинах з органами держави з приводу вирішення конкретних адміністративних справ, слугують підґрунтям для належної реалізації інших юридичних гарантій в сфері адміністративного процесу.

Список літератури: 1. Петрухин И.П. Человек и власть. М., 1999. 2. Виконавча влада і адміністративне право. К., 2002. 3. Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение прав личности. М., 1998. 4. Скакун О.Ф. Юридическая деонтология. Х., 2002. 5. Асонов Г.Ф., Желтак Т.А. Информация в современном мире. К., 1961. 6. Кармин А.С. Основы культурологии: морфология культуры. М., 1997.

Надійшла до редколегії 23.07.06

О. Б. Черномаз

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ

Однією з перешкод на шляху побудови здорового демократичного суспільства є різноманітні порушення прав підростаючого покоління. У наш час, коли в Україні закладаються правові основи глибоких соціально-економічних перетворень, проблема неповнолітніх набуває особливого змісту. Серед жертв злочинів діти мають найменші можливості захисту своїх прав, недоторканності, і, безсумнівно, володіють підвищеною віктимністю. Коли суспільство не бачить нагальної потреби дітей у захисті і не забезпечує його, майбутнє стає небезпечним.

Організація ефективної системи профілактики злочинності серед неповнолітніх сприяє поступовому зниженню рівня злочинності та зміцненню правопорядку в державі. Безперечно, профілактика правопорушень серед неповнолітніх як виховна діяльність наділена деякими специфічними рисами, які ускладнюють її реалізацію та вимагають від суб'єктів профілактики наявності додаткових знань, особливо в сфері педагогіки та психології. Проте не слід забувати і про суттєві переваги, і передусім це є те, що неповнолітні злочинці порівняно з дорослими особами чутливіші до профілактичного впливу.

Безумовно, в період існування незалежної держави вченими – юристами були зроблені спроби щодо вивчення вищезазначеного як в науці адміністративного права та кримінального права, так і в інших галузях права. Проблема профілактики злочинів була порушена вперше одним із основоположників кримінології – Ч.Беккарія у книзі «Про злочини і покарання», яка вийшла у світ ще 1764 р. [1, с.136].

Питання профілактики можна знайти в дослідженнях багатьох авторів, зокрема в роботах Керімова Д. А., Жалінського А. Е., Костицького М. В., Додіна Є. В., Гіжевського В. К., Мілашевича А. В., Лук'янова В. В., Развадовського В. Й. та ін.

Правопорядок у суспільстві визначається поведінкою його членів, але стан неправомірності здебільшого утворюють особи з низьким рівнем правосвідомості, слабким практичним розумом, недостатнім життєвим досвідом. Названі риси повною мірою притаманні неповнолітнім особам, які саме з цієї причини потребують правового профілактичного впливу, належного правового виховання та юридичного навчання.

Перш ніж розглядати профілактику правопорушень серед неповнолітніх, дамо визначення поняттю «профілактика», що походить від грецького *prophylaktikos* – запобіжний і передбачає сукупність заходів попередження певних фактів. Прикро, що у юридичних енциклопедіях та словниках тлумачення цього поняття чітко не дається, адже термін «профілактика» вживається у багатьох працях вчених – кримінологів, адміністративістів, фахівців у галузі цивільного права тощо.

На думку Додіна Є. В., до поняття профілактики слід підійти з боку визначення її предмета, відповідно до якого профілактика здійснюється, – це діяльність, спрямована на усунення причин та умов протиправних діянь.

Профілактика злочинів є найгуманніший засіб підтримки в державі правопорядку, який поряд із захистом суспільства від злочинних посягань уберігає також нестійких громадян від подальшого морального падіння. Особливо ефективною є профілактика злочинів серед молоді, оскільки кримінально-правові заходи

мають обмежений характер і не завжди позитивно впливають на подальшу поведінку осіб, до яких вони застосовувалися. Тому у багатьох країнах, у тому числі і в Україні, заходи покарання співпадають із заходами профілактики злочинів, яким надається пріоритетне значення. Профілактика злочинів виконує також важливу виховну функцію, оскільки її призначення не в примусі, а в переконанні, мета якого є виховати таку особу, яка б не допускала вчинення злочину.

Діяльність з профілактики правопорушень неповнолітніх характеризується специфічними особливостями, які дозволяють розглядати її як самостійну підсистему профілактики.

Такими особливостями є:

- важливість статусу неповнолітнього як об'єкта індивідуально-профілактичного впливу. Одним з найважливіших завдань соціально орієнтованої держави є сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та формування у зв'язку з цим державної політики, спрямованої на пріоритетне ефективне вирішення проблем дитинства [2] як самостійного напрямку діяльності держави та суспільства в цілому;

- особливості в генезисі та мотивації скоєних неповнолітніми правопорушень, обумовлені специфікою їх виховання та життєдіяльності (відносно обмежений період формування особистості, міцність соціальних позицій та ін.) [3, с.687];

- особливості застосування профілактичних заходів, які у більшості випадків мають також виховну мету;

- наявність суб'єктів профілактики, зорієнтованих саме на попередження правопорушень неповнолітніх.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. соціальна профілактика як форма соціальної роботи є роботою, спрямованою на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді та запобігання такому впливу. Підсистемою профілактики протиправної поведінки неповнолітніх є профілактика адміністративних правопорушень останніх. Необхідність правопорушень профілактичного впливу саме на адміністративну деліктність зумовлена поширеністю адміністративних правопорушень (їх на 80–85% більше, ніж злочинів) [4, с.3] і, зокрема, правопорушень неповнолітніх.

Характеризуючи неповнолітніх осіб у нерозривному зв'язку з діяннями, які вони вчинили, доречно зазначити, що найчастіше серед неповнолітніх злочинців виявляють осіб, котрі вчинили злочини проти власності. Наприклад, у 2004 р. на залізничному транспорті такі особи склали 90,6% від усіх неповнолітніх, які вчинили злочини, причому 89% з них становили особи, які займа-

лись крадіжками. Суттєва перевага посягань на державну власність є однією із специфічних рис, що відрізняють структуру територіальних крадіжок та крадіжок на залізниці. Серед контингенту неповнолітніх, порівняно із дорослими злочинцями, ця ознака ще більше загострюється. Зокрема, у 2004 р. чисельність неповнолітніх, які вчинили крадіжки приватного майна на Львівській залізниці, співвідносилась до чисельності неповнолітніх, котрі вчинили крадіжки державного майна, відповідно як 1 до 7, в той час як серед дорослих злочинців співвідношення набуло вигляду 1 до 4. Проте, на фоні суттєвої переваги неповнолітніх, котрі вчинили злочини проти власності (здебільшого крадіжки засобів безпеки руху, розукomплектування рухомого складу), наприклад, на Львівській залізниці в 2004 р. можна простежити деяке зменшення їх чисельності, в основному за рахунок зростання кількості неповнолітніх, які задіяні до сфери незаконного обігу наркотичних засобів (понад чотири рази), осіб, які вчинили хуліганські дії, здебільшого биття вагонних вікон у поїздах далекого слідування (майже в 2,8%), а також неповнолітніх, які зберігали та перевозили залізницею холодну зброю, набої, та займались на об'єктах залізниці розповсюдженням фальшивих купюр грошей (на 0,2%) [5].

Не слід забувати, що профілактика це не лише система заходів, але й діяльність щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів, у тому числі конкретними особами. У даному контексті ми хотіли б звернути увагу саме на ті недоліки в попереджувальній діяльності, які негативно відображаються на запобіганні злочинам неповнолітніх на залізниці.

Першочерговим чинником, що деструктивно впливає на організацію профілактики злочинності неповнолітніх на залізниці, є неналежний рівень взаємодії з громадськістю й особливо територіальними підрозділами органів внутрішніх справ. За умови низького ступеня такої взаємодії та через відсутність профілактичних обліків попереджувальна діяльність на залізниці, яку здійснюють транспортні підрозділи ОВС, перебуває на межі неможливого.

Основними векторами такої співпраці мають стати постійний взаємний обмін інформацією та спільне проведення профілактичних заходів. Безперечно, особи, які здійснюють профілактику злочинів, повинні враховувати соціальні, психофізичні та психологічні особливості неповнолітніх. Проте суб'єкти профілактики мусять активно використовувати таку важливу перевагу у попередженні злочинів неповнолітніх, як об'єднання неповнолітніх у навчальні колективи. Оскільки, наприклад, на Львівській залізниці щорічно 66–67% від усіх неповнолітніх, які на момент вчинення злочину навчались, становили учні середніх шкіл. Працівники КМСН транспортних підрозділів ОВС спільно із дільничними інспекторами, іншими працівниками територіальних підрозділів мусять у першу

чергу відвідувати загальноосвітні навчальні заклади. Разом з психологами і вчителями вони повинні проводити бесіди про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, вчинених в умовах функціонування складного транспортно-технологічного комплексу. Здійснюючи правову пропаганду серед молоді, доцільно на конкретних прикладах роз'яснювати наслідки злочинів, хуліганських проявів, інших різновидів антисуспільної поведінки молоді на об'єктах залізниці. Залізниця – це зона підвищеної небезпеки, і безпідставне перебування неповнолітніх без супроводу дорослих на її об'єктах взагалі є неприпустимим. У цьому напрямку вже є певні позитивні напрацювання наших колег з Російської Федерації, де працівниками правоохоронних органів, які забезпечують порядок на залізниці, спільно з громадськістю, здебільшого адміністрацією залізниці, вживаються відповідні заходи щодо обмеження перебування неповнолітніх на об'єктах залізниці.

В організації профілактичної діяльності на залізниці необхідно широко залучати до співпраці трудові колективи залізничників. Спільними зусиллями працівників транспортної міліції та адміністрації залізниці доцільно розробити комплекс заходів, які б стимулювали громадськість до протидії злочинним проявам на залізниці. Зокрема, результативна діяльність співпраці громадськості з правоохоронними органами має ширше висвітлюватись у місцевій пресі, а активні учасники повинні частіше заохочуватись незначними грошовими сумами чи подарунками.

У спектрі профілактики злочинів неповнолітніх до проведення виховної діяльності молоді можна активно залучати й осіб, які навчаються у відомчих навчальних закладах Міністерства транспорту, що сприятиме пропаганді професійних знань та допоможе подолати певні психологічні бар'єри, які можуть виникати в процесі здійснення профілактичних заходів у середовищі неповнолітніх. Та найбільшим здобутком має стати поступова декриміналізація галузі залізничного транспорту та підвищення її рейтингу на ринку транспортних послуг.

Як підсумок, слід підкреслити, що підвищення ефективності діяльності спеціальних суб'єктів профілактики злочинів неповнолітніх на залізниці вимагає комплексного вирішення. Ми намагались лише звернути увагу на основні недоліки, які сьогодні можливо усунути і частково вплинути на покращення організації профілактичної діяльності правоохоронних органів, котрі покликані протидіяти поширенню злочинності неповнолітніх на залізниці.

За нинішніх складних умов держава вживає відповідних заходів аби пом'якшити становище загально соціальними засобами. Прийнято низку законів, які захищають інтереси неповнолітніх та молоді. Це, зокрема, Закони України «Про освіту», «Основи законодавства України про охорону здоров'я», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про сприяння соціальному становленню та розви-

тку молоді в Україні», «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх». Україною ратифіковано Конвенцію ООН 1989 р. «Про права дитини».

Необхідно створити комплексну програму, спрямовану на ліквідацію обставин, які негативно впливають на формування особи неповнолітніх та запобігання їх становленню на злочинний шлях.

Можна запропонувати такі профілактичні заходи у запобіганні розповсюдженню наркотиків та зростанню злочинності серед неповнолітніх:

1. Відродити статус школи як центру профілактичної роботи з молоддю, обов'язково ввести посаду шкільного психолога.

2. У районах міста створити спеціальні служби для молоді з метою ефективного надання підліткам та їх батькам консультацій медичного, юридичного, соціально-психологічного характеру.

3. Створити анонімні лікувально-реабілітаційні центри й соціальні притулки для підлітків.

4. Відродити в школах та позашкільних закладах діяльність органів дитячого самоврядування.

5. Організувати для молоді, яка схильна до девіантної поведінки, літні табори праці та відпочинку.

6. Роз'яснити роботу «Телефону довіри» для неповнолітніх.

7. Відновити роботу щодо організації змістовного проведення дозвілля підлітків (йдеться про підліткові клуби та об'єднання, які б створювалися за інтересами – спортивними, творчими тощо).

8. Підготувати пропозиції відповідним органам щодо фінансування соціальних програм, що дало б змогу зробити допомогу центрів соціальних служб безкоштовною та доступно для всіх категорій підлітків, молодих людей та їх батьків.

Узагальнюючи поняття «профілактика злочинів, вчинених неповнолітніми особами», можна зробити висновок, що це особливий вид соціальної практики, який забезпечує встановлення суспільних відносин, в результаті чого ліквідуються причини та умови, що сприяють протиправній поведінці неповнолітніх. Врахування теоретико-методичних та практичних напрацювань, об'єднання зусиль як науковців, так і практиків – важливий напрямок у вирішенні питань запобігання девіантній поведінці у молодіжному середовищі, а саме серед неповнолітніх.

Список літератури: 1. Курс криминології. Загальна частина: Підручник у 2 кн. / О.М. Джужа., П.П. Михайленко., О. Г. Кулик та ін. / За заг. ред. О.М. Джужи. К., 2001. 2. Національна програма «Діти України», затверджена Указом Президента України від 18 січня 1996 р. №63/96. 3. Криминологія: Учебник для юридических вузов / Под общ. ред. А.И. Долговой. М., 1997. 4. Коваленко О. И., Филонов В. П. Курс лекций по криминологии и профилактике преступлений. Донецк, 1995. 5. Статистична звітність «Про осіб, які вчинили злочини» на Львівській залізниці за 2004 рік. 6. Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» від 24 січня 1995 року. К., 1995. 7. Юзікова Н. Л. Діти потребують захисту // Право України. 1998. № 6.

Надійшла до редколегії 12.09.06